

Romuald Schild **2 X 1936–23 XI 2021**

Profesor Romuald Schild urodził się w 1936 roku we Lwowie. Studia archeologii na Uniwersytecie Warszawskim ukończył w 1957 roku. Doktorat obronił w roku 1962 w Instytucie Historii Kultury Materialnej Polskiej Akademii Nauk (obecnie Instytut Archeologii i Etnologii). Przez całe życie był z tym Instytutem związany. Tytuł profesora otrzymał w 1983 roku.

Jego obiektem zainteresowań naukowych było badanie najstarszych okresów pradziejów. Na całym świecie znany jest jako wybitny badacz zagadnień dotyczących prahistorii Europy Środkowej i Afryki północno-wschodniej.

W Polsce profesor Schild skierował swe zainteresowanie głównie na badania okresu wczesnej prahistorii, czyli paleolitu środkowego i późnego oraz mezolitu. Interesował się zagadnieniami podziału kulturowego i podziału tego chronologią, podstawami gospodarczymi, typem osadnictwa, organizacją obozowisk ówczesnych grup ludzkich, a także rodzajami surowców używanych do wyrobu narzędzi, sposobami zdobywania tych surowców i ich dystrybucji. Dzięki wynikom tych multidyscyplinarnych badań, tak wiele mówiących o sposobach życia łowców i zbieraczy, można było porzucić termin „przemysł”, zastępując go używanym powszechnie dla późniejszych okresów prahistorii terminem „kultura”.

Wynikiem wielosezonowych prac na wybranych stanowiskach są obszernie monografie. Do najważniejszych badanych stanowisk zaliczyć należy środkowopaleolityczny Zwoleń (*The Killing Fields of Zwolęń. A Middle Palaeolithic Kill-Butchery-Site in Central Poland*, 2005), Rydno w Polsce środkowej (*Rydno. Stone Age Red Ochre Quarry and Socioeconomic Center. A Century of Research*, 2011), późnopaleolityczne i mezolityczne Całowanie (*Całowanie. A Final Palaeolithic and Early Mesolithic Site on an Island in the Ancient Vistula Channel*, 2014) i późnomagdaleńskie Wilczyce (*Wilczyce*.

A Late Magdalenian Winter Hunting Camp in Southern Poland, 2014). Profesor Schild jest także autorem niemal 300 prac i 25 książek, których był autorem, współautorem lub redaktorem.

Bardzo ważną dziedziną badań prowadzonych przez profesora Schilda były okresy paleolitu i neolitu na terenie Egiptu, Sudanu i Etiopii. Był on jednym z pierwszych naukowców, którzy dostrzegli i opisali wpływ środowiska i zmian klimatu na życie we wczesnych społecznościach ludzkich Sahary Wschodniej.

Począwszy od 1963 roku związany był z założoną przez Freda Wendorfa z Southern Methodist University amerykańsko-polsko-egipską Combined Prehistoric Expedition, największą i najdłużej bez przerwy działającą ekspedycją prehistoryczną w Afryce. Członkowie tej ekspedycji przez ponad 50 lat nieprzerwanie prowadzili prace wykopaliskowe na terenach wymienionych wyżej krajów. W latach 1970–1999 profesor Schild był zastępcą dyrektora tej ekspedycji, a po odejściu Freda Wendorfa na emeryturę w latach 1999–2007 ekspedycja tą kierował.

Wkład profesora Schilda w badania pradziejów wschodniej Sahary był ogromny. Prócz prowadzenia osobiście badań wykopaliskowych na wielu stanowiskach, profesor Schild zajmował się też badaniami geomorfologicznymi, stratygrafią i chronologią na wielu obiektach objętych działalnością Combined Prehistoric Expedition. W dużej mierze dzięki jego wieloletniej działalności, prowadzonej we współpracy z wieloma specjalistami z nauk pomocniczych, udało się dać odpowiedź na ważne pytania dotyczące prehistorii północno-wschodniej Afryki. Ustalono, jak zmiany klimatu, a za tym i środowiska, wpłynęły na systemy społeczne na tym terenie.

Badania te wykazały, że po pięćdziesiąt tysięcy lat trwającym okresie suszy, korzystne zmiany w zasięgu monsunów niosących deszcze znad Oceanu Indyjskiego spowodowały, że rejon wschodniej Sahary stał się ponownie przyjazny. Na skutek tych zmian teren egipskiej Pustyni Zachodniej pokrył się sawanną. Dużo wilgotniejszy niż obecnie klimat na wschodniej Saharze spowodował pojawienie się tu osadnictwa ludzkiego. Około 9 tysięcy lat temu w pobliżu sezonowego jeziora nazwanego Nabta Playa pojawiły się grupy neolitycznych pasterzy, przybyłych z doliny Nilu. Badania Combined Prehistoric Expedition wykazały w tym regionie istnienie bogatych śladów osadnictwa z różnych okresów neolitu. Odkryto tu także rozległe centrum ceremonialne, będące miejscem kultowym składania ofiar. Mieszkańcy Nabta Playa około 6500 lat temu wznosili pola pamięci przodków, stawiając antropomorficzne stele kamienne w grupach, symbolizujące klany lub rozszerzone rodziny. Wznosili również zbudowane ze steli ciągi menhirów, skierowane na ważne w ich kosmologii jasne gwiazdy. Przebadano megalityczne kurhany, kryjące szczątki ludzkie, jak i pochówki krów, pola niewielkich

kurhanów ofiarnych, a także rodzaj obserwatorium astronomicznego, zbudowanego z kamieni, dzięki któremu oznaczano datę przesilenia letniego i zarazem początku wezbrania Nilu. W pobliżu Gebel Ramlah, w odległości 17 kilometrów od Nabta Playa, przebadano trzy rodowe cmentarzyska, liczące 63 osobniki, datowane na schyłek neolitu. Pochówki te zawierały liczne dary grobowe, w tym niektóre w typie nadchodzącej cywilizacji starożytnego Egiptu. Dzięki badaniom w Nabta Playa stwierdzono też istnienie wśród grup ludzkich w końcu neolitu wyraźnego podziału społecznego oraz systemu wodzowskiego

Przed około 6000 lat sawanna stawała się ponownie zbyt sucha dla osadnictwa ludzkiego. Jak wykazały badania, prahistoryczni pasterze, skupieni dotąd w licznych małych osadach, wyruszyli w poszukiwaniu sprzyjających do życia warunków i weszli do doliny Nilu, przynosząc ze sobą swą kulturę i wierzenia, istotne w religii starożytnego Egiptu, takie jak dbałość o zachowanie po śmierci ciała zmarłego, kult bydła, początki astronomii, świętość polarnego regionu nieba, różne rodzaje noszonych amuletów, a także wspomniane powyżej zróżnicowanie społeczne i system wodzowski.

Na podstawie badań Combined Prehistoric Expedition, w dużej mierze prowadzonych przez profesora Schilda, powstało wiele publikacji naukowych i ponad 20 książek. Do kanonu literatury archeologicznej od wielu lat należą trzy z nich. To: *Prehistory of the Nile Valley*, 1976, *Prehistory of Eastern Sahara*, 1980, oraz *Holocene Settlement of the Egyptian Sahara. The Archaeology of Nabta Playa*, Vol. 1, 2001. W listopadzie 2021 roku, tuż przed śmiercią, profesor Schild ukończył i oddał do druku dużą, wyczerpującą monografię centrum ceremonialnego z Nabta Playa.

Profesor Schild uznanie międzynarodowej społeczności naukowej zyskał nie tylko dzięki samym odkryciom, ale także dzięki swojej naukowej wszechstronności i doświadczeniu w terenie. W swoich badaniach stosował pionierskie, jak na tamte czasy, szerokie instrumentarium badawcze, stosował nowatorską tak zwaną analizę dynamiczną zespołów krzemienych. Wykorzystywał też wciąż nowe metody datowania radiowęglowego i luminescencyjnego, skupiał się na zupełnie pomijanych wówczas zagadnieniach ewolucji klimatu oraz na zagadnieniach geomorfologii. Zawsze kierował pracami dużych, często kilkudziesięcioosobowych grup badawczych, skupiających uczonych z wielu dyscyplin. Utorował tym samym drogę innym uczonym, prowadzącym prace w rejonie północno-wschodniej Afryki.

Sam zawdzięçam Romanowi bardzo wiele. Jeszcze jako studenta, podczas badań stanowisk na terenach tak zwanego Rydna koło Skarżyska Kamiennej, uczył mnie, a także mego przyjaciela Bolka Gintera, „wiedzy tajemnej” dotyczącej typologii i technologii wyrobów krzemienych, ich produkcji i nazewnictwa, a także metod prowadzenia badań terenowych.

To właśnie dzięki temu postanowiłem zajmować się w przyszłości najstarszymi okresami prehistorii. Działaliśmy z nim podczas różnych, długich badań powierzchniowych, gdy chodziliśmy z plecakami i emaliowanym na niebiesko garnkiem, w którym podgrzewaliśmy na ognisku zawartość puszek z konserwami. Kopaliśmy też razem bogate stanowisko w Całowaniu pod Warszawą. Roman był też na terenie moich badań na Ziemi Lubuskiej. Bywało, że po jakimś zawodowym spotkaniu w Warszawie włóczyliśmy się razem po mieście, kiedy to nieźle je poznałem. Staliśmy się przyjaciółmi.

Później przez wiele lat razem działaliśmy w Afryce, wspólnie prowadząc wykopaliska czy zwiady terenowe i dzieląc życie obozowe podczas długich nieraz zimowych sezonów badawczych. Roman był duszą towarzystwa, choćby podczas wieczornych „beer time”. W dużej mierze dzięki niemu między członkami ekspedycji, liczącej nieraz kilkanaście osób, nigdy nie doszło do jakichś kłótni czy animozji, o co zwykle ławo w nielicznej grupie, działającej przez dłuższy czas w całkowitej izolacji na pustyni.

Osiągnięcia badawcze profesora Schilda należą do jednych z największych i najważniejszych spośród badań wczesnej prehistorii specjalizujących się w archeologii Starego Świata. Jego prace prowadziły nie tylko do pogłębienia wiedzy o człowieku i jego środowisku w najstarszych okresach pradziejów, lecz również do zmiany wielu dotychczasowych poglądów na ten temat.

Profesor Schild w latach 1990–2007 był dyrektorem Instytutu Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk. W latach 1971, 1982 i 1983 wykładał na Southern Methodist University w Dallas, a także w British Academy. Był członkiem Komitetu Nauk Pra- i Protohistorycznych Polskiej Akademii Nauk oraz członkiem czynnym Wydziału Historyczno-Filozoficznego Polskiej Akademii Umiejętności. Był pierwszym polskim uczonym, wybranym w 1998 roku do Narodowej Akademii Nauk Stanów Zjednoczonych. Był także członkiem honorowym Society of Antiquaries w Londynie oraz honorowym prezesem Society for Later Prehistory of Northeastern Africa. Od Instytutu Historii Kultury Materialnej Rosyjskiej Akademii Nauk otrzymał doktorat honoris causa.

Za wszystkie osiągnięcia naukowe w 2005 roku przyznano mu Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski, a w roku 2020 Nagrodę Fundacji na rzecz Nauki Polskiej, tak zwanego polskiego Nobla.

Odejście profesora Schilda jest wielką stratą dla nauki i przyczyną głębokiego smutku dla przyjaciół i kolegów.

Michał Kobusiewicz